

Inhoud

DEEL I – EEN DEFINITIE VAN LEUK

1. Leuk, hè? 11

DEEL 2 – LEUK BEGRIJPEN

2. Leuk en rituelen 25
3. Leuk en transcendentie 38
4. Leuk en de groep 63
5. Leuk, verveling, zorgen en authenticiteit 83
6. Leuk en spelen 99
7. Leuk en zonde 115
8. Leuk en hedonisme 135

DEEL 3 – HET LEUK HEBBEN

9. Leuk dansen 155
10. Leuke humor 180
11. Leuke seks 205
12. Leuke vakantie 233
13. Leuke wedstrijd 256
14. Leuk spiritueel 275
15. Leuke politiek 297

DEEL 4 – LEUK BEOORDELEN

16. Het post-postmoderne is het pre-premoderne 325

Dankbetuiging 341

Noten 343

Register 371

Deel I

Een definitie van leuk

I

Leuk, hè?

Het tafereel doet door de drukke opeenhoping van mensen denken aan de aula van een school waar slachtoffers van een natuur-ramp worden opgevangen – behalve dat iedereen hier een zonnebril en zwemkleding draagt. Dit is een strand in New England in hartje zomer, waar het zo vol is dat beweging naar welke kant ook even link is als via heel kleine, ver van elkaar verwijderde en spekgladde stapstenen een beekje oversteken. De opeengepakte-hed stimuleerde de conversatie en de vriendelijke oudere dame in het gezelschap naast ons ('Iedereen noemt me Grammy') legde contact met onze dochter – en daarna met mijn vrouw en mij. Ze vertelde dat ze pianolerares was, zich had gespecialiseerd in lesgeven aan amuzikale volwassenen en net een gepensioneerde tandarts heel aardig de boogiewoogie had leren spelen.

'Dus u kunt iedereen jazzpiano leren spelen?' vroeg ik.

'Tuurlijk.'

'En ook jazzpiano zoals Thelonious Monk?'

'Tuurlijk.'

Ik zag mezelf al zitten, in een donkere nachtclub, over het toetsenbord gekromd, verzonken in een broeierig-intense vertolking van 'Round Midnight'.

'Wat jammer dat we hier niet wonen.'

Ontroerd door mijn teleurstelling legde Grammy een troostende hand op mijn arm en stelde voor dat ik bij wijze van alternatief met haar zoon zou gaan zeilen. Het kwam blijkbaar niet bij haar op dat liefhebbers van 'Round Midnight' door de bank genomen niet zo dol op zeilen zijn. Ik maakte wat ontmoedi-

gende geluiden – ... kan echt niet... al die moeite... – en mijn lieve gezinsleden, zich terdege bewust van mijn afkeer van kleine bootjes, vielen me bij met felle protesten. Maar Grammy had zich al omgedraaid: ‘Rich!’

Zoon Rich was een veramerikaanste Viking: lang, helblond, met in zijn strakke zwembroek een omvangrijk zaakje en met zo’n gebronsde huid die er tegelijk volstrekt natuurlijk en volledig ongenetisch uitziet. Het leek wel alsof koning Midas, bang om zo’n voortreffelijk schepsel aan te raken, zachtjes naar Rich had geblazen en slechts zijn haar en zijn huid van een aura had voorzien.

De enige troost vormde de Amerikaans geproportioneerde buik van Rich. *Zie je mijn taille van 75 centimeter, vetzak?* In plaats daarvan keek hij wat verder naar beneden, naar mijn chino. ‘Je hebt een zwembroek nodig, Mike. Je gaat nat worden.’

‘Tja,’ verzuchtte ik, ongeschijnlijk bedroefd, maar vanbinnen juichend, omdat een lange broek mijn bescheiden, maar uiterste concessie aan strandkledij vormde. ‘Ik heb geen zwembroek.’

Het gebrek aan een zwembroek had doorslaggevend moeten zijn, maar niet in ondernemend Amerika.

‘Dan koop je er toch een,’ droeg Rich me op.

Dit was een stijlvol New England-badplaatsje, zonder de gebruikelijke goedkope toeristenwinkels vol troep, waar precies één herenmodezaak was, met in de etalage op een verhoging een enkel poloshirt, als een beeldhouwwerk, en binnen een gepolitoerde houten vloer met verspreid een paar tafels waarop nergens meer dan een handvol artikelen lag. Veel van die kledingstukken waren voorzien van een bescheiden ankertje of dolfijntje, en aan de muur hingen kruiselings twee lange, glanzend gelakte roeispanten, met op het snijpunt een oud scheepsrad. Onder dat rad stond een strenge vrouw van middelbare leeftijd, die heel goed voor een rechtstreekse afstammeling van de puriteinen aan boord van de Mayflower kon doorgaan.

Ik overhandigde haar wat mij de goedkoopste zwembroek leek – aan prijskaartjes deed men niet –, maar ervoer niettemin

een moment van duizeling toen het bedrag op de kassa verscheen. En deze vakantie wás al veel te duur.

Toen kwam de ellende van in het openbaar in een zwembroek verschijnen, waarmee ik een terminaal-ziekelijke bleekheid en huiveringwekkend door uit de hand gelopen muggenbeten getekende benen onthulde. Omdat het nog vroeg was had ik nog geen insectenwerend middel opgesmeerd, waardoor ik onbeschermd aan de in deftig New England verrassend en schrikbarend talrijke vijand verscheen. Rich keek even naar mijn benen – en wendde gauw zijn blik weer af.

Was er een minder waarschijnlijke zeiler denkbaar? Maar zeil-liefhebbers behoren tot de meest evangelische gelovigen die er zijn. In de zekerheid dat hij mij ook zou bekeren ging Rich me voor naar zijn bootje, en algauw slingerde ik mezelf heen en weer onder de giek door terwijl hij mij elke manoeuvre uitlegde. De bestemming was een piepklein zandbankje, waar we van boord gingen en zij aan zij uitkeken op het strand en de rusteloze, dicht opgeengepakte menigte, die van een afstandje net een of andere donkere zwerm insecten leek.

‘Zo, Mike,’ schreeuwde Rich in een woeste uiting van visionaire triomf. ‘Leuk, hè?’

Zijn retorische vraag kwam me maar al te bekend voor. Bij talloze gelegenheden, in verschillende situaties en in uiteenlopend gezelschap is mij van tevoren verzekerd dat een ervaring leuk ging worden, tijdens de gebeurtenis gevraagd ermee in te stemmen dat het leuk was en er na afloop op aangedrongen om toe te geven dat het inderdaad leuk was. Omstandigheden liepen uiteen van andere stranden – omringd door vakantieparafernalia, onhandig op één elleboog steunend en de oogleden samengeknepen tegen de zon – en nachtclubs – waar ik met in mijn hand een glas als Bollinger geprijsde en naar azijn smakende wijn en schor van het uitstoten van korte, platte zinnnetjes het pijnlijke geluid probeerde buiten te sluiten dat in mijn trommelvliezen naar een zwakke plek zocht – tot voetbaltribunes – waar ik slechts af en toe, maar nooit als het spannend werd, een hoekje van het veld kon ontwaren en intussen moest zien om in de zenuwslopende

deining van het publiek mijn evenwicht te bewaren.

Ik heb vaak gedaan alsof ik iets leuk vond en me dan afgevraagd of de liefhebbers het met activiteiten die ik als een kwelling ervoer echt naar hun zin hadden. Zo ja, waarom week ik dan zo af? En zo nee, waarom deden ze dan alsof? Wat is leuk en waarom zijn er zoveel mensen die het zo hoog aanslaan en het zo fanatiek najagen? Ik heb die vragen maar zelden hardop gesteld. In de moderne tijd is leuk uitgegroeid tot een onbetwist artikel, tot een essentieel desideratum, tot de eigenschap die elke vorm van activiteit kan redden. Het is zelfs een plicht geworden. In de premoderne tijd was het de plicht je onsterfelijke ziel te redden, in de moderne tijd ging het om geld verdienen, en in de postmoderne wereld moeten we plezier hebben.

En dus streeft werk ernaar om leuk te zijn, streeft onderwijs ernaar om leuk te zijn, streeft religie ernaar om leuk te zijn, streeft politiek protest ernaar om leuk te zijn, en streeft zelfs oorlog ernaar om leuk te zijn. Ik ervoer een schok toen ik een documentaire zag over de Falklandoorlog, waarin een jonge Engelse soldaat toegaf dat hij vlak voordat een deel van zijn hersenen uit zijn hoofd werd geschoten 'Dit is leuk' had geroepen, en opnieuw bij een nieuwsbericht waarin een in Afghanistan vechtende Engelse islamist zijn ervaring als 'eigenlijk best leuk' omschreef. Het idee dat iemand oorlog leuk kon vinden leek me grotesk, maar terwijl ik me nog afvroeg of ik deze mensen wel goed had verstaan, trof mij een kop in het avondblad: 'De verborgen, vreselijke waarheid over oorlog is dat het zo leuk is.'¹ Het was de aanhef van een interview met een oorlogscorrespondent en een citaat uit zijn boek over de ervaringen die hij had opgedaan bij zijn berichtgeving over de Arabische revoluties en de burgeroorlogen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika.² De eis om het leuk te hebben lijkt vaak uit te monden in de aanvechting om datgene wat er gebeurt als leuk te interpreteren, om erop te staan dat álles leuk moet zijn.

Stel je voor dat je leuk afwijst of er zelfs maar kanttekeningen bij plaatst, en dat je naam maakt als de man die een hekel aan leuk heeft. Weigeren om in leuk te geloven is vergelijkbaar met in de vroege middeleeuwen atheïsme belijden en wordt met eeu-

wige verbanning uit de sociale netwerken (het moderne equivalent van de brandstapel) waarschijnlijk ook net zo streng bestraft. Iemand die openlijk zijn vraagtekens bij leuk zet zal niet gauw sjans krijgen of zelfs maar worden uitgenodigd om mee naar het café te gaan. Mijn vrouw en mijn dochter verdenken mij er al heel lang van dat ik stiekem a-leuk ben, en ik heb zelfs aan mezelf nooit echt durven toegeven dat ik een hekel heb aan nachtclubs, discotheken, dj's, het strand, popconcerten, festivals, carnaval, verkleedpartijen, trouwerijen, feestjes, barbecues, woordraadspelletjes, monopoly, scrabble, voetbalwedstrijden, charismatische religieuze belijdenis en carnavaleske demonstraties. Doordat leuk zo wijdverspreid is ging ik er echter wat dieper over nadenken, en een van de eerste gedachten was dat het probleem wellicht niet in die leuke dingen zat, maar in mij. Als intellectuele snob haal ik mijn neus voor leuk op omdat het plat en speels is, en als doelgerichte puritein wijs ik het af vanwege het hedonisme en de inefficiëntie ervan. Leuk is al die dingen natuurlijk vaak ook wel, maar het heeft nog veel meer te bieden.

Maar wat is leuk eigenlijk, en waarom wordt het zo hoog gewaardeerd? Een van de gevolgen van de waarde ervan is dat het woord zo vaak en zo algemeen wordt gebruikt dat het een definitie ontstijgt. Het is uitgegroeid tot een bijvoeglijk naamwoord dat elke vorm van plezier op een laagdrempelige manier omschrijft: een leuke gebeurtenis, een leuk iemand, een leuk ding. Zelfs wanneer het als zelfstandig naamwoord wordt gebruikt laat het zich nauwelijks definiëren. Een ander probleem bestaat eruit dat leuk wordt beschouwd als een eenvoudig, voor de hand liggend fenomeen dat geen verdere verklaring of zelfs overweging behoeft, en die daarom ook niet krijgt. Als mensen 'Het was leuk' zeggen, en dat doen ze voortdurend, vraagt maar zelden iemand wat ze daar precies mee bedoelen. Doet iemand dat wel, dan volgt meestal een cirkelredenering. Waarom doe je dat? Omdat dat leuk is. Maar wat is leuk? Leuke dingen doen. Bovendien leiden dergelijke vragen vaak tot irritatie omdat ze overbodig lijken. En toch kent leuk vele verschijningsvormen en is het allesbehalve eenvoudig.

Leuk is in veel opzichten een ervaring, net als geluk, waar iedereen naar streeft, maar die niemand kan definiëren; het is vaag en ongrijpbaar, slechts onbewust en periodiek beschikbaar, en het verdwijnt waarschijnlijk zodra het actief wordt nagejaagd.

Leuk is in elk geval ingewikkelder dan vrije tijd, de term waarvoor het in de plaats is gekomen en die gewoon het tegengestelde van werk betekende. Werk was vermoeiend en vrije tijd verschaftte rust, werk zorgde voor spanning en vrije tijd voor ontspanning, werk was actief en vrije tijd passief, werk was belangrijk en vrije tijd triviaal. Leuk is echter niet het tegenovergestelde van werk, het is er zelfs geen alternatief voor. Werk kan leuk en leuk kan werk zijn, en werk is vaak leuker dan leuk, terwijl leuk meer werk dan werk kan zijn.

Het eerste onderscheidende feit is dat leuk een recent fenomeen is. Op de laatste paar eeuwen van tweehonderdduizend jaar op aarde na heeft *Homo sapiens* leuk nooit gekend. Dit kwam niet alleen doordat het leven zwaar was (wat trouwens beslist wel het geval was), maar doordat er niet zoiets als leuk bestond. In zijn moderne betekenis dateert het woord van de achttiende eeuw. De Engelse versie ervan, *fun*, zou zijn afgeleid van het Oudengelse woord *fon*, dat 'bedrog' betekende; dat is buitengewoon toepasselijk, omdat leuk in zekere zin kunstmatig is en de reactie erop vaak een leugen – zoals toen ik met een ronkende bevestiging antwoordde toen Rich me 'Leuk, hè?' vroeg.

Het moment waarop het woord zich voor het eerst aandiende wekt de indruk dat er een verband is met de opkomst van de moderne wereld in achttiende-eeuws Europa. Een essentiële ontwikkeling was de uitholling van een feodale, hiërarchische samenleving waarin wát je was bepaalde wíé je was en waarin het menselijke, het natuurlijke en het goddelijke als een verenigd geheel golden. Alles in het leven, van de natuurlijke wereld tot de sociale orde en het primaat van de familie, stond vast – onontkoombaar, passend, goddelijk goedgekeurd en verheven boven bevraging, laat staan verandering. Maar ineens werd met de opkomst van het concept van de individuele vrijheid, die zegen en

gesel van de moderne tijd, alles wél bevroegd en veranderde alles wél.

Dit concept was en is nog steeds buitengewoon spannend, maar de vrijheid eiste haar tol. Alles heeft zijn prijs. Het probleem met de afwijzing van het kant-en-klare is dat je alles zelf moet maken. Alles wat tot dan vaststond, vaak in zulke sterke mate dat er niet eens een benaming voor bestond, moest – bewust en met voorbedachten rade – opnieuw worden uitgevonden, en benoemd. En al die nieuwe ervaringen en uitdrukkingvormen van de individuele vrijheid moesten ook namen krijgen. Dus ontwikkelde de taal nieuwe begrippen, zoals ‘leuk’, ‘verveling’, ‘identiteit’, ‘authenticiteit’, ‘interessant’, ‘het verhevene’, ‘schoonheid’ (in esthetisch opzicht), ‘beroemdheid’ en ‘genie’ – en kregen bekende begrippen als ‘jeugd’ en ‘spelen’ nieuwe betekenissen.

Historici zijn het niet eens over de oorsprong van de individuele vrijheid, maar twee belangrijke factoren in de moderne tijd waren de glorificatie van de rede door verlichtingsdenkers als Descartes, die stelde dat het individu alles van belang uitsluitend op basis van rationele overwegingen kon en moest bepalen, en de toename van de handel en de opkomst van een middenklasse van kooplui, welvarende boeren en stedelijke ambachtslieden, die voorstander waren van privébezit en een ongehinderde opbouw van rijkdom. Dit was een samenwerking van zakelijkheid en ideeën waar moderne universiteiten slechts van kunnen dromen, en daarmee maakte de feodale wereld plaats voor het kapitalisme. In reactie op die ontwikkelingen kwam leuk in de vorm van een scala van activiteiten naar voren.

Het idee van leuk als plezier was niet nieuw, maar de afwijzing van religieuze controle maakte de weg vrij naar hedonisme en naar het individu dat uitsluitend voor plezier leefde. Nu de oude verboden ongeldig waren geworden, kon de mens zich er toch ook helemaal in onderdompelen? En verlichtingsdenkers ontwikkelden inderdaad filosofieën over hedonisme, terwijl veel anderen zich daar zonder ondersteuning door de theorie aan hebben overgegeven. Zelfs plezier blijkt echter niet eenvoudig

te zijn. Tot de complicaties behoort het feit dat het najagen van plezier zichzelf, net als het najagen van geluk, vaak in de weg zit. Leuk heeft met hedonisme weliswaar het geloof in plezier gemeen, maar het is veel meer dan een persoonlijke jacht erop.

Leuk is niet individualistisch, maar sociaal. Het vrije individu wijst de van oudsher goddelijk bepaalde verankering in familie, sociale structuren en de natuur af en koestert de vrijheid, maar kent niet de warmte van verbinding, de zekerheid van de vaste rol en de vertrouwdheid van de rituelen. Leuk compenseert dat verlies met een nieuw gevoel ergens bij te horen en nieuwe erkende routines – ofwel een alternatieve selectie groepsrituelen. Leuk is ten diepste gemeenschappelijk. In je eentje plezier hebben is mogelijk, het alleen leuk hebben niet (dat is nog een reden voor mijn neiging tot a-leukheid: als product van het moderne individualisme heb ik een instinctieve afkeer tegen elke vorm van groepsinspanningen).

Leuk was ook een reactie op de moderne opvatting dat de rede, die op rationele gronden tot doelstellingen en de efficiëntste manier om die te verwezenlijken zal komen, het leidende principe in het leven is. Dit stimuleerde weer de overtuiging dat de natuur gedomineerd en gebruikt in plaats van vereerd moest worden, en het leidde tot een nieuwe tirannie in het project. Leuk reageert daarop met het concept van het spel, een activiteit die om zichzelf aangenaam wordt gevonden.

Leuk speelt zelfs een rol in de vervanging van religie. De teloorgang van zowel de band met de natuur als het geloof in een goddelijk plan leidde tot het welbekende moderne gevoel van desillusie, tot het beeld van de wereld als een saaie, zichzelf herhalende plek en tot het idee dat het leven misschien wel betekenisloos is – en dat lag weer ten grondslag aan de moderne kwaal van de verveling. In de betekenis van afleiding dan wel het gebrek daaraan deden de woorden 'leuk' en 'verveling/saai' ongeveer tegelijk hun intrede in de taal, in de achttiende eeuw, en de twee zijn ook nauw verbonden als keerzijden van een medaille, of eigenlijk als uiteinden van een nieuwe schaal voor de beoordeling van ervaringen, waarbij 'ontzettend leuk' aan de ene en